

ALTIJD BERGOP

TRAGISCHE HELDEN VAN DE KOERS

ALTIJD
GEERT DE VRIESE *BERG*
OP

Houtekiet
Antwerpen / Amsterdam

INHOUD

9	Regenboogkind in de regenboogtrui
17	De man die nooit thuiskwam
27	Zatte praat
37	Sneeuw en een onnozele slets
45	Leven na de val
53	Vijf dagen in februari
61	We zullen het nooit weten
67	Vive le Tour! Vive Walkowiak!
75	De kist van Charelke
81	En de verliezende Lotto-nummers zijn...
91	Negen beewegen
95	Wit stuurlint
105	In goede en kwade dagen?
111	Moeilijke mens
115	Gentleman Fred
123	Goudstaven, diamanten en heroïne
133	Doodsklok in de Algarve
143	Het telegram en de kogel
149	Een kampioen heeft voor niets nog tijd
157	Xavier, Mike & Bahman
161	Niemand luistert
167	De verlegde aankomst
175	Noëlleke van Dubbelbubbelke
183	De vlucht achteruit
191	<i>Bibliografie</i>
195	<i>Dankwoord</i>
197	<i>Over de auteur</i>

'Wie in het dal blijft,
ziet nooit de andere kant van de berg'
José De Cauwer

Wereldkampioen(e) Willy De Bruyn

REGENBOOGKIND IN DE REGENBOOGTRUI

Het verhaal achter een van de grootste Vlaamse wielermysteries gaat over veel meer dan drie nationale titels op de weg, twee Europese kampioenschappen en twee regenboogtruien in vijf jaar tijd. Het is de kroniek van een eenzame strijd tegen innerlijke en maatschappelijke demonen. Altijd bergop, simultaan vechtend tegen zichzelf en de rest van de wereld. Want wát was Willy/Elvire De Bruyn voor de buitenwereld? Wíé, als confronterend gevolg daarvan, voor zichzelf? En wat is een regenboogtrui waard in een tijd waarin de regenboogvlag nog verre toekomstmuziek is?

Veel vreugde moet er niet geweest zijn bij het kraambed in Terjoden, een gehucht van Erembodegem bij Aalst. Die vierde augustus 1914 is Duitsland ons land binnengevallen, maar dat kan op dat moment niet de hoofdbesogne geweest zijn van kantwerkster-cafébazin Hortence Scheerlinck en haar man, herbergier-metselaars gast Albert De Bruyn. Eenvoudige mensen in een nog eenduidige wereld waarin een jongen een jongen is en een meisje een meisje, punt. En hun eerste en, zo blijkt later, enige kind, tja... Dat is *'niet zoals het behoorde te zijn,'* schrijft een journalist in april 1937 in een spraakmakende reportage-reeks in de krant *De Dag*. Hoezo, dan? 'Ik heb altijd horen vertellen dat mijn grootmoeder haar schoonzus Hortence na de bevalling ging bezoeken en dat ze niet kon zien of dat kind een jongen of een meisje was,' zegt verre nazaat en biograaf Fredy De Schryver bijna een eeuw later in zijn reconstructie van het turbulente leven van de boreling. Volgens *De Dag* werd *'na een korte gedachtewisseling'* beslist het kind als meisje door het leven te laten gaan, met als voornaam Elvire. Maar De Schryver voegt eraan toe: 'Al vrij vlug moet gebleken zijn dat Elvire meer mannelijke dan vrouwelijke kenmerken bezat.'

Het is het begin van een van de meest opmerkelijke verhalen in

onze wielergeschiedenis. Een lastig verhaal ook, omdat we grotendeels aangewezen zijn op informatie uit tweede of numeriek nog hogere hand. Van cafépraatjes en familietafelvertelsels leidt het spoor naar nieuwsbrieven van heemkundige kringen en officiële documenten. Vervolgens slingert het via hommages op de sites van holebi-, gender- en feministische organisaties naar een bizar sensatieblad en zo naar een tophistorica en reportages van betrouwbare journalisten in respectabele media. En daarna kronkelt het weer terug naar togen en koffietafels, waarbij het niet altijd even duidelijk is of en wanneer ‘van horen zeggen’ plots een vaststaand feit wordt. Al dan niet door toedoen van Elvire zelf, alsof het allemaal nog niet troebel genoeg was. Een academische studie is zowat de enige vuurtoren op de kust van de zee van verwarring. Of beter, een vuurtoren in aanbouw, want de ondertitel zegt veel: *Aanzet tot verder onderzoek*. Daarin schetst de gerenomeerde Gentse genderhistorica Denise De Weerd in 2006 onder meer de aanloop naar de cruciale veertiende verjaardag van Elvire De Bruyn. Er spreekt een beeld uit van wat we vandaag een tomboy zouden noemen, een jongensmeisje. Op school haat Elvire handwerken, naaien, breien en andere traditionele meisjesvakken van toen. Geef haar maar de schaarse uurtjes gymnastiek. Op de speelplaats is ze ook ontstuimiger, zeg maar gerust: woester dan haar klasgenootjes. Fredy De Schryver hoort het later zo aan de familietafel: ‘In de kloosterschool was er geen huis mee te houden, Elvire klom overal op, deed niets dan vechten.’ En o wee, als ze het met haar dan al imposante lichaam op iemand gemunt had, meisje of jongen, want: ‘Bij de plechtige communie reikten de meeste jongens nauwelijks tot aan haar schouders.’

Als het klopt wat er thuis met haar gebeurt, dan kan het niet anders of Elvire moet er diep door geraakt zijn. Tot op de dag van vandaag hoor je in Terjoden dat zij als kind ‘meer dan eens de rokken moest opheffen om de klanten te laten zien dat het er *daar beneden* toch wat anders uitzag dan wat mensen normaal vinden’. De hormonenstorm van de puberteit brengt een en ander in een stroomversnelling. Fysiek – ‘Mijn borstkas ging open. Ik groeide uit in de breedte,’ citeert *De Dag* Elvire later – maar veel meer nog mentaal. Ze wordt zich er almaar meer van bewust, zegt ze nog, dat ze ‘niet was als een ander meisje’ en plooit zich helemaal op zichzelf terug. Ze vertelt hoe ze niemand in

vertrouwen durfde te nemen, zichzelf ingebeelde ziekten aanpraatte en diepongelukkig bij nacht en ontij door bossen en velden dwaalde ‘terwijl de dolste fantasieën in mijn hoofd rondspookten’. Waarbij ze meer dan eens overweegt een einde aan haar leven te maken. Het enige dat de dan nog diepgelovige Elvire heeft tegengehouden, zegt ze, is dat ze dan in de hel zou belanden.

En dan is er die veertiende verjaardag. Elvire gaat, zoals de meeste meisjes in die tijd, van school af om te gaan werken. Door de week staat ze aan een machine in een van de vele toenmalige Brusselse sigarettenfabrieken, in het weekend helpt ze in het café van haar ouders. Het is daar dat het toeval haar naar de koers leidt. In een interview in *Sport Revue* vertelt ze in 1934 hoe ze op een affiche voor de dorpskermis de aankondiging zag voor ‘*een groote Baanwedstrijd voor Daamen*’. Vrienden – het kunnen ook toogplakkers geweest zijn – porren haar aan om mee te doen. Haar moeder wil er niet van horen, maar samen met haar vader trekt Elvire in het geheim toch naar de start. Opgaan in het peloton is er niet echt bij, want bepaald groot is de *groote baanwedstrijd* niet: er zijn welgeteld vijf deelneemsters. ‘En dat *koersken* won ik met zeven minuten voorspong.’

Elvire heeft haar roeping gevonden. Ze laat de sigarettenfabriek voor wat ze is en wint met sprekend gemak de ene koers na de andere. Als bij toverslag heeft haar moeder plots niet meer zo’n hekel aan wielrennen. Na haar eerste overwinning, zegt Elvire nog in *Sport Revue*, ‘ontving ze mij met tranen in de ogen van aandoening, in plaats van met een ferme rammeling’. Alleen maar trots of ontroering? Feit is dat een schuurtje naast het café omgetoverd wordt tot museumpje voor al haar bekeraars. Goed voor de klandizie, nietwaar? En voor wat extra inkomsten. Komt dat zien, voor een paar centiem! Het klatergoud spat ervan af aan de buitenkant, binnenin raast de storm almaar harder. Wie kan Elvire helpen ontdekken wat haar identiteit is? Niemand, want over die dingen spreekt men niet in die tijd. ‘Transgender’, ‘interseksueel’, het zijn woorden voor een volgende eeuw. Ze gaat op zoek naar informatie in boeken, waarmee ze zich ’s nachts opsluit in haar kamer boven het café. Een betrouwbare schijnwerper zijn ze niet, die schaarse antropologische, historische en mythologische werken van soms twijfelachtig allooi. Maar voor Elvire zijn de verhalen over de

mythische Amazones en zogenaamd echt bestaande Siberische *toverstammen* met opperhoofden van een onduidelijk geslacht wel waakvlammetjes. Richtingaanwijzers ook die haar de weg tonen naar een prent van een beeld dat in Parijs stond, achterhaalt historica Denise De Weerd: ‘Van een hermafrodiet. Elvire was er nu van overtuigd dat ze zelf een hermafrodiet was. Maar dit bracht haar geen stap dichterbij zichzelf beter begrijpen.’

Parallel daarmee raast Elvire steeds harder door het vrouwenwielrennen. Tussen 1932 en 1936 zijn er die al aangehaalde drie nationale en twee Europese titels, en twee weliswaar nog officieuze regenboogtruien. Op de weg gaan gevestigde kampioenes als de Italiaanse Alfonsina Strada en de Belgische toprenster Rosa Calluy genadeloos voor de bijl, en bij een gemengde ploegkoers op de piste moet haar mannelijke partner afhaken bij een aflossing. Elvire rijdt in haar eentje de andere ploegen op drie ronden. Denk daarbij vooral niet dat het ging om marginale koersjes of obscure meetings. België is op dat moment het epicentrum van het mondiale vrouwenwielrennen, dat bij ons ook bijzonder populair is. In een verslag van een ander EK waarin Elvire aan de start komt, in Antwerpen, jubelt het tijdschrift *Wereldrevue* over ‘*een menschenzee overal waar de rensters voorbij kwamen. Naarmate de tijd vordert krijgen de gardevils meer en meer de handen vol, daar de massa almaar verdicht. Het Damenkampioenschap van Europa werd een triomf!*’

Elvires dominantie leidt tot groeiende frustraties bij haar concurrentes, die almaar luider fluisteren dat er iets niet klopt. Idem bij de toeschouwers, gevolgd door een veelzeggende stilte, want iedereen weet zo ook wel wat dat *iets* is. Uitzonderlijk is dat niet, blijkt uit de biografische reportages van collega-journaliste Mariska Tjoelker over Mien van Bree, een Nederlandse concurrente van Elvire. In haar dorp Loosduinen, intussen opgeslorpt door Den Haag, blijkt men haar ‘*kwee*’ te noemen: ‘Een ouderwets woord met verschillende betekenissen. “Hermafrodiet” is er een van. “Tweeslachtig” ook, en “manwijf”. En inderdaad, ze was groot, stevig gebouwd, met handen als kolen schoppen. Een – zo zei iemand die vroeger bij haar in de straat woonde – tamelijk seksloze vrouw eigenlijk.’ Dat laatste geldt volgens de overlevering dan weer niet voor Elvire. Haar biograaf-familielid Fredy De Schryver duikelt een niet nader genoemde ‘zegsman’ op, die hem

vertelt wat er gebeurd zou zijn bij een koers in Nieuwerkerken bij Aalst. Bij het omkleden achter in het organiserende café zou Elvire een dochter van de patron oneerbare voorstellen hebben gedaan. De zegsman meent zelfs te weten hoe: *'Kemmek'ik oek iet, zelle!* Dat ze dáár ook iets had, dus. We zegden het al, cafépraatjes, vertelsels... wat is er van aan en wie zal het zeggen? Wat volgens Elvire zelf wel vast staat, is dat zij na verloop van tijd schuldgevoelens krijgt over haar overwicht en bij uitbreiding haar palmares. Het zijn te veel overwinnigen, vindt ze, en ze behaalt ze te gemakkelijk dankzij haar te grote natuurlijke voordeel op haar concurrentes. En dat brengt ons bij die reportagereeks in *De Dag*.

De Dag is een vreemde mix van virulent vooroorlogs Vlaams-nationalisme en sensatiejournalistiek. Een boulevardblad gemodelleerd naar de eerste Amerikaanse tabloids van toen. Populistisch avant la lettre, want *De Dag* schiet vanuit de heup, met groot kaliber en lukraak, naar de zogenaamde politieke en financiële elite. Al even anoniem als de complot-twitteraars anno 2022, want de redacteurs gebruiken schuilnamen. Een van hen wordt later overigens hoofdredacteur van *'t Pallieterke*, een andere is ene Karel Steyaert. Beter bekend onder zijn wielerpseudoniem Karel van Wijnendaele, koning, keizer en admiraal van de Vlaamse koers. Of *De Dag* oprecht belangstelling heeft voor Elvires verhaal is nog maar de vraag. De titel van de reportagereeks belooft in elk geval sensationele smeugheid: *Het nieuwe leven: hoe ik van vrouw in man veranderde*. Maar toch beschouwt historica Denise De Weerdt het als een ernstig te nemen spiegel van wat in Elvires hoofd moet zijn omgegaan.

In *De Dag* vertelt Elvire hoe ze vanaf een bepaald moment wel blijft koersen – 'Ik moest leven en eten' – maar niet meer wil winnen. Een spreidstand die haar, naar eigen zeggen, onuitstaanbaar maakt, vanuit een angst om ontmaskerd te worden en het gevoel dat dit onrechtvaardig zou zijn. 'Op dat ogenblik was ik een volslagen man,' geeft ze toe, maar: 'Mag men het een individu aanwrijven dat hij het slachtoffer geworden is van de onvolkomenheid der geneeskunde en de geslachtskundige wetenschap?' Een volslagen man? Wat bedoelt Elvire daarmee? En zegt ze het louter toevallig in april 1937? Eigenlijk had in de vorige zin moeten staan 'zegt hij', want sinds 24 maart van dat jaar

heeft Elvire een nieuw identiteitsbewijs. ‘Willy De Bruyn – Man,’ vermeldt het. Het einde van een lange procedureslag die hem via geneesheer-controleurs en advocaten naar de lang verhoopte zelfbevestiging heeft gebracht, maar ook naar een lege spaarpot. Al het geld dat De Bruyn met koersen verdiend heeft, is eraan opgegaan. Meedoen aan mannenwedstrijden, dan maar? Dat kan, en dat doet hij ook, maar zonder succes. De enige getuigen daarvan zijn de uitslagen van marginale koersen: negende in Waasmunster, zevende in Gistel, vierde in Leupegem... Vaak staat het dan zo in de krant: ‘Willy ex-Elvire De Bruyn’. Willy ruilt Erembodegem weer in voor Brussel en de koersfiets voor de voorschoot van bordenwasser in een hotel. Daarna voor de overall van houtzager, vervolgens voor het uniform van liftjongen in een grootwarenhuis... Twaalf stielen zijn het niet, wel een pak ongelukken. Valpartijen over altijd weer hetzelfde obstakel op de weg: zijn verleden als vrouw dat opduikt en tot zijn ontslag leidt. Waarna het verhaal een nieuwe scherpe bocht neemt. Meer dan één zelfs.

Dat Willy een café opent in de hoofdstad, alla. Die stiel kent hij van thuis uit, nietwaar? Maar een café in de buurt van het Noordstation, dat is... Juist ja, de ene journalist die terugblijkt op de De Bruyn-saga noemt het schroomvallig ‘veeleer een huis van lichte zeden’, de andere windt er minder doekjes om: ‘Een hoerenkast.’ Café Denderleeuw heet het en Willy staat er achter de toog samen met – jawel – zijn echtgenote. Haar naam is bekend, Clementine Juchters. *Knack*-factchecker Brecht Castel achterhaalt dat zij in Aalst met Willy is getrouwd, ergens rond 1940. Maar verder? ‘Ook zij zou nog hebben gekoerst, en werkte soms als kapster.’ Veel meer komt hij niet te weten, er is eigenlijk alleen het bevolkingsregister dat zegt dat ze op een bepaald moment naar Antwerpen zullen verhuizen en kinderloos blijven.

In de jaren zestig zou zich wel een kleurrijk tussenhoofdstuk hebben afgespeeld. Voorwaardelijke wijs opnieuw, want hoe de vork werkelijk aan de steel zat, is alweer nog maar de vraag. Dat Willy en Clementine in Amerika geweest zijn, lijkt vast te staan. Ze worden in elk geval gesignaleerd in het Belgisch Dorp op de wereldtentoonstelling van 1964 in New York, meldt *De Gazet van Aalst en Omstreken*. Pas in augustus 1965, maar soit. De regiokrant brengt dan op zijn voorpagina het verhaal van een naar Amerika uitgeweken koppel uit Terjoden. Bij

hun bezoek aan het Belgisch Dorp horen ze plots iemand in hun dialect ‘*Smoutebollen!*’ roepen: ‘En toen kwam de verrassing: niemand minder dan de weleer spectaculaire Erembodegemse “sportkampioen” Willy (Elvire) De Bruyn stond daar in dat Belgische spektakel!’ Oliebollen bakken is een stuk minder glamoureuus dan wat Willy zelf vertelt over zijn verblijf in de States. Hij beweert namelijk in Florida bakken geld te hebben verdiend als huisschilder bij de grootste filmsterren. Misschien ligt het contrast wel aan de kwalificatie die een bekende van weleer meegeeft aan familielid-biograaf Fredy De Schryver: ‘*Willy was ne stoefer.*’

Aan het einde van zijn leven schiet er in elk geval niet veel meer over van die al dan niet imaginaire Amerikaanse bakken geld, wijzen ambtelijke documenten uit. Willy overlijdt in 1989 en wordt op kosten van het Antwerpse OCMW naar zijn laatste rustplaats gebracht. Op 5 juli 2019 volgt alsnog het wielereerherstel. De dag voor de Tourstart in Brussel en in de schaduw van de huldiging van Eddy Merckx wordt in de Noordwijk de Willy De Bruynstraat ingehuldigd. ‘We hopen op deze manier de bestrijding van discriminatie en transfobie te ondersteunen,’ aldus schepen voor Stedenbouw en Openbare Ruimte Ans Persoons. Mocht Café Denderleeuw nog bestaan, het zou in die straat liggen.

De Willy De Bruynstraat, dus. Mannelijk enkelvoud, geen spoor van ‘Elvire’. In tegenstelling tot ‘Willy (Elvire) De Bruyn’, zoals een virtuele halte heet op een fietstocht georganiseerd door Flanders Classics. De zogenoemde Iconic Women Ride, vrouwelijk meervoud, onderdeel van het Flanders Classics Women – Closing The Gap-project, dat als doel heeft de vrouwelijke fietscommunity verder uit te breiden: ‘En onderweg leer je bovendien ook iets bij over de meest succesvolle rensters uit de Belgische wielergeschiedenis.’ De Bruyn verkeert onderweg in het virtuele gezelschap van onder anderen Jolien D’hoore en officiële wereldkampioenes op de weg Yvonne Reynders en Nicole Van den Broeck. Wat zal het nu eigenlijk zijn, in alle betekenissen?

De meest intrigerende vraag ligt voor de hand. Het is ook de meest intieme en eigenlijk hebben we er bijgevolg volstrekt geen zaken mee. Ware het niet dat uitgerekend die vraag de voorbije jaren zulke symbolische dimensies heeft gekregen. En deze finale van Willy’s levenskoers

brengt ons opnieuw van toogpraat naar academische bespiegelingen en weer terug. Met een aan masochisme grenzende grondigheid blijft Fredy De Schryver familiegeheimen opdelen: 'Ook na zijn transformatie, én na zijn huwelijk, zou de seksuele appetijt van Willy in elk geval behoorlijk groot geweest zijn.' En in Erembodegem, meldt de verwant-biograaf ook, ginnegappen ze blijkbaar dat Willy dat niet van vreemden had: 'Zo vernamen we van verscheidene zegslieden dat moeder Hortence het leven eerder langs de luchtige kant nam en ook dat haar liefdesleven nogal turbulent was.' De Schryver deinst al evenmin terug voor de vraag of Willy een geslachtsoperatie heeft ondergaan. Een sluitend antwoord heeft hij niet, ook al waren ze in de familie overtuigd van wel. 'Maar of dat klopt, kunnen we niet achterhalen. Wellicht waren de mannelijke geslachtskenmerken groter dan de vrouwelijke en koos hij voor een leven als man.'

'Wellicht een vorm van intersekse,' is de analyse van Nina Callens, onderzoekster van het Centre for Research on Culture and Gender (UGent). Willy's lichaam zou, met andere woorden, zowel vrouwelijke als mannelijke kenmerken hebben vertoond. Vroeger zou men dat 'hermafroditisme' hebben genoemd, maar toegepast op mensen geldt die term vandaag als beledigend maar ook inaccuraat. Kenniscentrum voor Gender en Feminisme RoSa wijst erop dat intersekse een verzamelnaam is voor niet minder dan veertig variaties in geslachtskenmerken. Welke daarvan van toepassing was op Willy De Bruyn, zal voor altijd zijn ultieme persoonlijke geheim blijven. Uiteindelijk is het ook onbelangrijk. Omdat uit de keuze die hij maakte – een allesbehalve evidente, in zijn tijd – en de openheid waarmee hij ervoor uitkwam, blijkt dat Willy zich meer man dan vrouw voelde en bijgevolg als man wilde leven.

Al moesten we toch onwillekeurig denken aan zijn mercantiele moeder toen we op een reclamekaartje voor Café Denderleeuw stuiten: '*Opengehouden door WILLY Ex Elvira DE BRUYN – WERELDKAMPIOENE WIELRENSTER – Man geworden in 1937.*' Goed voor de klandizie?

DE MAN DIE NOOIT THUISKWAM

Zouden ‘Tour’ en ‘ongelijke strijd’ ooit zulke synoniemen zijn geweest als bij de Grand Départ van 1971? ‘Eddy Merckx kan zijn derde Ronde bijna niet verliezen,’ bloklettert *Gazet van Antwerpen*. Het lijkt zowat de veiligste wielergok aller tijden, want Merckx heeft eerder in het seizoen al onder meer Parijs-Nice, Milaan-Sanremo en Luik-Bastenaken-Luik gewonnen. Fysiek is hij dus nog altijd op het hoogtepunt van zijn kunnen, maar net dat is volgens Jacques Anquetil zijn achilleshiel: ‘Merckx doet er verkeerd aan zo wild met zijn krachten om te springen om zijn tegenstanders te kleineren.’ Waardoor die hem nog minder zullen ontzien mocht hij een slechte dag hebben, werkt de vijfvoudige Tourwinnaar naar zijn conclusie toe: ‘En die dag zal Eddy zich zijn leven lang herinneren.’ Anquetil blijkt later niet de enige met een spic-en-spanheldere glazen bol te zijn. Iemand voorspelt bij de Grand Départ al waar en wanneer het ondenkbare zou kunnen gebeuren: ‘De aankomst op de Puy de Dôme, in de achtste rit, niet om te lachen! Dan Orcières-Merlette, alweer een zwaar nummer.’ Aldus Eddy Merckx zelf.

Aan de voet van de Puy de Dôme ligt alles voor hem nog in de intussen al jaren vertrouwde plooi. Zijn Molteni’s zijn als vanouds heer en meester, en Merckx begint aan de klim in de gele trui. Joop Zoetemelk en Lucien Van Impe volgen binnen de minuut in de algemene rangschikking. Maar dat is alleen maar in afwachting van een gigantisch pak slaag in de komende weken, en een minuutje of tien, twaalf achterstand in Parijs zoals gewoonlijk, toch? God ja, Luis Ocaña is er ook nog. Op tweeënvijftig seconden, slechts. Maar wat zou het, want wat heeft die dit jaar al gewonnen? De Ronde van Catalonië en die van het Baskenland. En zijn Tourpalmares? Opgegeven in 1969, en vorig jaar had hij zichzelf vooraf met veel bombarie opgepompt tot grote

Luis Ocaña (Col de Menté, Tour 1971)

uitdager van Merckx. Nettoresultaat: eenendertigste in Parijs op meer dan een uur.

Maar dan, in deze rit met aankomst boven op de uitgedoofde vulkaan in het Centraal Massief... Thévenet valt aan, Ocaña countert en – verbijstering alom – Merckx moet passen. ‘Eddy werd voor het eerst in jaren op zijn nummer gezet’, de Belgische journalisten kunnen zelf nauwelijks geloven wat ze schrijven. Merckx finisht op vijftien seconden van Ocaña, die de etappe wint. Maar niet alleen dat. ‘Ik wilde weten hoe het met mijn conditie zat,’ zegt de Spanjaard aan de aankomst, ‘maar ook al die luiaards in het peloton confronteren met hun gedrag. Als Merckx hen voorbijrijdt, knikken ze alleen maar. Wat voor coureurs zijn dat?’ Zo!

Nu, er zijn wel meer renners die in de hoogdagen van Merckx durven ingaan tegen zijn alleenheerschappij. Maar een detail zegt alles over hoe verbeterd Ocaña in het duel staat. Hij heeft een huisgenoot die Merckx heet: zijn hond, die hij kan laten apporteren. Erg veel moeite kost het bezoekers niet om Ocaña zover te krijgen dat hij zijn Merckx-op-vier-poten doet opzitten: ‘Ik ben jouw baasje en ik zal dat altijd blijven.’ Grapje, lacht hij er dan wel bij, maar zijn ogen zeggen iets anders. Lang na hun carrières zal Ocaña alsnog de strijdbijl begraven, maar ten tijde van hun grote duels kun je zijn insteek nauwelijks anders interpreteren dan als een irrationale weigering om het rationele overwicht van Merckx te erkennen. Hij is begin jaren zeventig zowat de enige die niet bereid is tot nog maar de kleinste hand-en-spandienst. De enige met genoeg *cojones* om Merckx soms bij de start al te provoceren: ‘Vandaag heb ik je, jij bent helemaal de sterkste niet.’

Merckx domineerde zijn hele denken en doen, geeft Ocaña later ook toe: ‘Eddy irriteerde me mateloos omdat hij altijd wilde winnen en alles bepalen. Hem verslaan was voor mij een obsessie.’ Dit dwangbeeld lijkt hem in de jaren zeventig soms tot over de grens van de blinde haat te duwen. ‘Luis noemde Eddy vaak “*Le grand con*”, de grote klootzak,’ blijkt zijn ploegmaat Christian Palka er later op terug. Het punt is volgens Palka niet zozeer dat Merckx een superkampioen was – dat wist Ocaña diep in zijn hart ook wel – maar dat hij diens suprematie gewoon niet kon erkennen. Want dan had hij zichzelf ónder hem moeten rangschikken, en dat was voor hem onmogelijk. Palka wees

zijn kopman meermaals op een denkfout die hij daarbij maakte. Ocaña had een hekel aan coureurs die niets ondernamen en alleen maar wachtten. Maar dan kon hij toch alleen maar waardering hebben voor Merckx? Want die koos altijd en overal voor de aanval. 'Luis is pas gaandeweg gaan beseffen dat hij Eddy eigenlijk niets te verwijten had. Maar toen hij nog koerste, *olala...*' Palka heeft Ocaña er vaak genoeg mee geconfronteerd: 'Als je echt van de koers houdt, Luis, dan móét je een merckxist zijn.' Standaardantwoord: '*Tu m'emmerdes*, ik wil het nooit meer horen.' En dus is geletruidrager Merckx voor Ocaña nog steeds *le grand con*, in de tiende rit van de Tour 1971, van Saint-Étienne naar Grenoble.

Merckx rijdt lek in de Chartreuse. Bij het begin van de Col de Porte is hij opnieuw genaderd tot op zo'n honderd meter van de kop van het peloton, maar net dan valt Ocaña aan en hij neemt onder anderen Thévenet en Zoetemelk mee naar de aankomst. De ritzege is voor de Fransman, het geel voor de Nederlander en Merckx verliest weer tijd op Ocaña. Geen handvol seconden deze keer, maar anderhalve minuut. Joop Zoetemelk is verbijsterd: 'Ocaña heeft op de laatste col, de Cucheron, zo goed als in zijn eentje op kop gereden.' 'Eddy Merckx is zijn gele trui kwijt,' meldt verslaggever ter plaatse Louis Van Craen. 'Het moet een diep invretende ervaring zijn. Heel veel zal nu afhangen van de rit naar Orcières-Merlette. Ocaña en zijn andere belagers zullen niet nalaten hem aan te vallen.'

'Vandaag voel ik me meer Spanjaard dan ooit!' Hoeveel oprecht gevoel Luis Ocaña er een jaar voordien ook in legde, het klonk wanhopig. Hij had de Vuelta van 1970 gewonnen en hoopte dat hij nu eindelijk van die ellendige bijnaam af zou zijn waarmee zijn landgenoten hem al jaren duidelijk maakten dat hij toch niet een van hen was. Ook al had hij al een seizoen in de Spaanse kampioenstrui rondgereden, ook al was het best mogelijk dat hij voluit – kon het Spaanser? – Jesús Luis Ocaña Pernia heette en dat Don Quichot elk moment zijn geboortedorp Priego in Castilië-La Mancha kon binnenrijden, het bleef misprijzend *El Francés*. De Fransman. Later zelfs Franse Hond.

Ocaña is als kind met zijn ouders geëmigreerd naar Mont-de-Marsan, in de Landes, waar hij in 1966 is getrouwd met een Française. Vandaar. Daar komt dan nog bij dat hij in die Ronde van Spanje van

1970 *echte* Spanjaarden heeft verslagen, zoals José Manuel Fuente. Niet voor Kas of een andere Spaanse ploeg bovendien, maar voor het Franse Bic. En dan weigert Ocaña ook nog eens terug in zijn geboorteland te komen wonen. Het is niet meer dan een voorafje van wat er later zal gebeuren. Naar het einde van zijn leven toe blijkt Ocaña een aanhanger te zijn van het Frans-nationalistische Front National. Omdat hij niks meer te maken wil hebben met zijn geboorteland. Omdat Spanje, in zijn ogen, na de dood van Franco in ijlt tempo naar de filistijnen is gegaan. Wat behoorlijk ironisch is, omdat het ultraconservatieve Spanje Ocaña niet lust wanneer de Spaanse dictator nog leeft. Zowel de pers als de kampioenen van de vorige generaties spuwen hem uit. Hij is anders, en dat mag niet. Hij is geen blinde beuker in de koers maar een slimme rekenaar. Geen nederige wielerslaaf maar een zelfbewuste kampioen. En vooral, geen berggeit maar een tijdrijder. Geen echte vent, met andere woorden, maar een wufte rouleur. Een Fransman, *quoi*.

En die *Francés* rijdt in etappe elf van de Tour 1971, van Grenoble naar Orcières-Merlette, van bij de start in de aanval. Merckx leidt niet op het voorplan, hij lijdt in de achtergrond. Aan de voet van de Col de Noyer, op zestig kilometer van de aankomst, zet Ocaña aan voor een ijzersterke solo. Hij wint met bijna zes minuten voorsprong op Van Impe. Merckx finisht als derde op meer dan acht minuten en heeft in het algemeen klassement bijna tien minuten achterstand op de nieuwe geletruidrager, Luis Ocaña. 'Bravo, Luis!' jubelt Bic-teambaas Maurice De Muer. 'On a gagné le Tour!' Lomme Driessens, sportdirecteur van Merckx, wuift het weg in zijn bekende stijl: 'Pfft, wat is nu een minuut voor Eddy? Twee keer *op de pedalen stampen* en hij rijdt weer op kop.' Merckx zelf is daar niet zo zeker van, wel integendeel. 'Ocaña was oppermachtig,' geeft hij toe. 'Hij heeft ons allemaal in de pan gehakt. De Tour winnen? Ik kan daar nog moeilijk in geloven.' En terecht, vindt Ocaña: 'De zon moet niet altijd voor dezelfde schijnen.'

De dagen na Orcières-Merlette probeert Merckx het onmogelijke toch waar te maken. Hij neemt tijd terug op Ocaña. Mondjesmaat weliswaar, maar de Spanjaard moet diep gaan om erger te voorkomen. Heel diep. Ocaña breekt niet, maar het sloopwerk laat sporen na. Rit veertien leidt de renners over de Portet d'Aspet en de Menté naar de